

Het veranderen van de rol van specialistische voorziening

Samenvattend eindrapport

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

HET VERANDEREN VAN DE ROL VAN SPECIALISTISCHE VOORZIENING

Samenvattend eindrapport

C R O S P

Het European Agency for Special Needs and Inclusive Education (het Agency) is een onafhankelijke en zelf besturende organisatie. Het Agency wordt medegefinancierd door de ministeries van onderwijs in zijn lidstaten en door de Europese Commissie, door middel van een exploitatiesubsidie van het onderwijsprogramma van de Europese Unie (EU).

Medegefinancierd door
de Europese Unie

Gefinancierd door de Europese Unie. De meningen en standpunten zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die van de Europese Unie of de Europese Commissie. Noch de Europese Unie, noch de Europese Commissie kan daar verantwoordelijk voor worden gehouden.

De standpunten die in dit document worden verwoord, komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de officiële standpunten van het Agency, zijn lidstaten of de Europese Commissie.

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2022

Redacteuren: Mary Kyriazopoulou en Anthoula Kefallinou

Deze publicatie is een open access-bron. Dit betekent dat de publicatie mag worden geopend, gebruikt en verspreid met een passende verwijzing naar het European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Zie het Open access-beleid van het Agency voor meer informatie: www.european-agency.org/open-access-policy.

U verwijst als volgt naar deze publicatie: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. *Het veranderen van de rol van specialistische voorziening: Samenvattend eindrapport.* (M. Kyriazopoulou en A. Kefallinou, reds.). Odense, Denemarken

Dit werk is gelicentieerd onder een **Creative Commons-licentie Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal**. Deze publicatie mag niet worden gewijzigd of vertaald zonder toestemming van het Agency.

Met het oog op een grotere toegankelijkheid is dit rapport beschikbaar in 25 talen en in een toegankelijk elektronisch formaat op de website van het Agency: www.european-agency.org

Dit is een vertaling van een oorspronkelijke tekst in het Engels. Raadpleeg de oorspronkelijke Engelse tekst in geval van twijfel over de correctheid van de informatie in de vertaling.

ISBN: 978-87-7599-019-1 (Elektronisch)

Secretariaat

Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denemarken
Tel.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel

Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels België
Tel.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

Inhoud

Inleiding	5
Fase 1: Het in kaart brengen van de benaderingen van specialistische voorziening in Europese landen	6
Fase 2: Het ontwikkelen van een stappenplan voor het veranderen van de rol van specialistische voorziening	8
Het overkoepelende CROSP-kader	9
Het CROSP-instrument voor zelfcontrole: een stappenplan voor het veranderen van de rol van specialistische voorziening	12
Slotopmerkingen	15
Literatuur	16

Inleiding

De op rechten gebaseerde benadering van inclusief onderwijs, bepleit door het **Verdrag inzake de Rechten van het Kind** (1989) en het **Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap** (2006) van de Verenigde Naties, stimuleert kwaliteitsvol onderwijs voor iedereen. Alle lidstaten van het European Agency for Special Needs and Inclusive Education (het Agency) hebben overeenstemming bereikt over en werken aan de ontwikkeling van inclusieve onderwijssystemen die erop gericht zijn het recht van alle leerlingen op inclusief onderwijs met hun peers in hun lokale gemeenschappen te waarborgen (**European Agency, 2015**).

Bij het streven naar dit op rechten gebaseerde doel erkennen de landen in toenemende mate de noodzaak om de rol van specialistische voorziening te veranderen. In plaats van leerlingen die ondersteuning nodig hebben in speciale settings te plaatsen, beginnen onderwijssystemen te verwachten dat professionals in het reguliere onderwijs aan diverse behoeften voldoen. (**Raad van de Europese Unie, 2018; European Agency, 2015**). Een belangrijke vraag voor veel landen is dan ook welke rol specialistische voorziening speelt bij de ondersteuning van het recht van alle leerlingen op inclusief onderwijs.

Het **Veranderende rol van specialistische voorziening in het ondersteunen van Inclusief Onderwijs** (CROSP)-project richtte zich op de reorganisatie van specialistische voorziening ter ondersteuning van het recht op inclusief onderwijs voor alle leerlingen. Het doel was het in kaart brengen en analyseren van uitdagingen en kansen binnen het beleid en de praktijk van een land, die van invloed zijn op de reorganisatie en hervorming van specialistische voorziening in de richting van inclusief onderwijs voor alle leerlingen.

CROSP had twee fasen:

- Fase 1 (2017-2018) omvatte een gedetailleerde inventarisatie van vroegere en huidige trends en situaties in 26 lidstaten van het Agency met betrekking tot specialistische voorziening, alsmede van verwachte toekomstige trends. Het **samenvattend rapport van fase 1** is de uitkomst (European Agency, 2019).
- In fase 2 (2019-2022) is voortgebouwd op de belangrijkste uitkomsten van fase 1, waarbij de nadruk lag op activiteiten voor leren met peers. Hieronder vielen thematische workshops met beleidsmakers van lidstaten van het Agency. De benadering van leren met peers was erop gericht lidstaten in staat te stellen meer effectieve strategieën te ontwikkelen voor het verbeteren van de rol van specialistische voorziening voor inclusief onderwijs. Fase 2 werd afgerond met het ontwikkelen van een **stappenplan**, in de vorm van het **CROSP-instrument voor zelfcontrole**, dat een holistisch overzicht geeft van beleidsprioriteiten en -strategieën, alsmede van belangrijke stappen of mijlpalen (d.w.z. belangrijke acties) in het veranderingsproces.

In dit rapport worden de belangrijkste bevindingen van fase 1 en 2 van het CROSP-project gepresenteerd.

Fase 1: Het in kaart brengen van de benaderingen van specialistische voorziening in Europese landen

---

Het doel van fase 1 was een duidelijk overzicht te krijgen van de ontwikkeling van specialistische voorziening bij het tegemoet komen aan de rechten van leerlingen op onderwijs in het algemeen, en inclusief onderwijs in het bijzonder. Er zijn factoren in het beleid en de praktijk van landen vastgesteld en geanalyseerd die de veranderende rol van specialistische voorziening in de richting van inclusief onderwijs voor alle leerlingen ondersteunen.

Zesentwintig lidstaten van het Agency hebben deelgenomen aan de fase 1-inventarisatie.

De vertegenwoordigers van de deelnemende landen stelden rapporten op met input van hun nationale netwerken van deskundigen. De rapporten omvatten alle soorten specialistische voorziening, die de reguliere voorziening op het niveau van het leerplichtonderwijs ondersteunen. Dit was inclusief de ondersteuning van leerlingen in speciaal onderwijs, eenheden en klassen. Ook professionals die ondersteuning, advies en begeleiding bieden aan leerlingen en stakeholders uit reguliere voorzieningen waren erbij betrokken. De rapporten bevatten gegevens over het aantal scholen met speciaal onderwijs, klassen en professionals in elk land. Ook beschreven zij structuren en processen, zoals beleid, ondersteuningssystemen en transformatieprocessen.

De analyse van de landenrapporten leverde belangrijke informatie op over:

- de huidige rol en de belangrijkste kenmerken van specialistische voorziening;
- de belangrijkste beleidshervormingen van landen met betrekking tot specialistische voorziening;
- verdere beleidsontwikkelingen die nodig zijn om de rol van specialistische voorziening te transformeren ter ondersteuning van inclusief onderwijs.

Definiëren van specialistische voorziening

Volgens de deelnemende landen bestaan hun **specialistische voorzieningen** uit aanvullende onderwijs-, evaluatie- en begeleidingsdiensten voor leerlingen, samen met verdere hulpmiddelen voor scholen, leerkrachten en gezinnen. Specialistische voorziening kan de vorm aannemen van voorzieningen op school, externe ondersteuning en speciaal onderwijs.

Deze diensten omvatten verschillende groepen specialisten op het gebied van speciaal onderwijs, maatschappelijk welzijn, revalidatie, gezondheid, vroegtijdige interventie, persoonlijke ontwikkeling en transitietrajecten binnen het onderwijssysteem.

De lidstaten van het Agency ontwikkelen voortdurend beleid om de specialistische voorziening te herdefiniëren en te reorganiseren in de richting van inclusief onderwijs. Hun belangrijkste beleidshervormingen zijn:

- het stimuleren van een op rechten gebaseerde benadering;
- het opnieuw vormgeven van de verhouding tussen reguliere en specialistische voorziening;
- het ontwikkelen van nieuwe ondersteuningssystemen.

Voordelen van het veranderen van de rol van specialistische voorziening

In veel landen leidt de transformatie van specialistische voorziening in de richting van inclusief onderwijs ertoe dat meer leerlingen in het reguliere onderwijs terechtkomen, omdat zij de ondersteuning krijgen die zij nodig hebben.

Het leidt ook tot positieve veranderingen in de attitudes op schoolniveau ten opzichte van diversiteit in leren.

Bovendien worden scholen zich meer bewust van de noodzaak om inclusieve en flexibele leeromgevingen te ontwikkelen. Het veranderen van de rol van specialistische voorziening ter ondersteuning van inclusie in reguliere klassen kan de uitval van leerlingen voorkomen en leraren helpen vaardigheden te verwerven om alle leerlingen te ondersteunen.

Deze voordelen bevorderen een grotere inclusie en de ontwikkeling van meer inclusieve systemen die kwaliteitsvol onderwijs bieden aan alle leerlingen (European Agency, 2015).

Beleidsgebieden die verandering kunnen stimuleren

Uit de gegevensanalyse blijkt dat het nodig is de specialistische voorziening verder in staat te stellen als hulpbron voor de reguliere voorziening te fungeren en de stakeholders de middelen te geven om inclusief onderwijs te implementeren. De transformatie van specialistische voorziening in een hulpbron omvat vier onderling samenhangende gebieden die beleidsmakers relevant achten. Te weten:

- Governancemechanismen ter ondersteuning van de samenwerking tussen specialistische en reguliere voorzieningen op alle niveaus
- Financieringsbeleid en -strategieën, die specialistische voorziening ondersteunen om als hulpbron voor inclusief onderwijs te fungeren

- Capacity building-mechanismen, die professionals in een specialistische voorziening in staat stellen stakeholders in het reguliere onderwijs effectief te ondersteunen
- Kwaliteitsbewakingsmechanismen voor specialistische voorziening, die transparante en controleerbare systemen voor inclusief onderwijs bevorderen.

Deze beleidsterreinen hebben betrekking op belangrijke componenten, die in eerdere werkzaamheden van het Agency zijn vastgesteld, voor de ontwikkeling van efficiënte, kosten efficiënte mechanismen voor toewijzing van middelen en de vermindering van de verschillen in onderwijs (zie **Financieringsbeleid voor methoden van inclusief onderwijs**).

Het **samenvattend rapport van fase 1 van CROSP** (European Agency, 2019) bevat meer informatie over de bevindingen van fase 1. Een **geanimeerde video** en een **infographic** met de belangrijkste boodschappen van fase 1 zijn ook beschikbaar op de **website van CROSP**.

Fase 2: Het ontwikkelen van een stappenplan voor het veranderen van de rol van specialistische voorziening

---

Voortbouwend op de belangrijkste bevindingen van fase 1, was fase 2 er specifiek op gericht de lidstaten in staat te stellen effectievere strategieën te ontwikkelen ter verbetering van de transformatie van de rol van specialistische voorziening voor de implementatie van inclusief onderwijs.

CROSP heeft een benadering van leren met peers gevolgd. Gebaseerd op bestaande benaderingen en methodologieën (d.w.z. **Andrews en Manning, 2015**) en eerdere werkzaamheden van het Agency (d.w.z. **Review en analyse van beleidsontwikkelingen in landen; Financieringsbeleid voor methoden van inclusief onderwijs**), werden hierdoor beleidsmakers met een gemeenschappelijke professionele focus en kennis betrokken bij vooraf overeengekomen activiteiten en discussies met elkaar.

De benadering van leren met peers had drie onderling samenhangende doelstellingen:

- **Een inhoudelijke doelstelling**, met inbegrip van systematisch leren tussen landen. Het doel was verder te gaan dan het delen van informatie en een forum te bieden voor gestructureerde reflectie over beleidsuitdagingen.
- **Een procesmatige doelstelling**, met inbegrip van gezamenlijke evaluatie en zelfreflectie. Zo konden landen van elkaar leren, door de sterke punten en de uitdagingen van het bestaande beleid en de strategieën voor het veranderen van de rol van specialistische voorziening in de richting van inclusief onderwijs in kaart te brengen.
- **Een uitkomstgerelateerde doelstelling**, waaronder de gezamenlijke ontwikkeling van het CROSP-instrument voor zelfcontrole, alsmede verspreidings- en follow-upactiviteiten op nationaal niveau.

De activiteiten van fase 2 van CROSP

De benadering van leren met peers omvatte twee rondes van **thematische workshops**. In 2022 vond een slotconferentie plaats met alle lidstaten van het Agency.

Tijdens de eerste workshopronde bespraken de vertegenwoordigers van de landen het beleid en de strategieën die op nationaal/regionaal/lokaal niveau effectief zijn, alsmede gemeenschappelijke en landenspecifieke uitdagingen en ervaringen op vier thematische gebieden: governance, financiering, capacity building en kwaliteitsbewaking.

In de tweede workshopronde bespraken de landen zes overeengekomen uitgangspunten (het "**waarom**") en hoe deze kunnen worden omgezet in beleidsprioriteiten/-strategieën (het "**wat**") en vervolgens in concrete acties (het "**hoe**"). De workshops waren ook gericht op het ontwerp en de verspreiding van het CROSP-instrument voor zelfcontrole.

Om alle deelnemers actief bij de discussies te betrekken, hadden beide workshoprondes een "dialogische" structuur. Alle deelnemers kregen een rol toebedeeld en er vonden gestructureerde uitwisselingen plaats.

Naast de twee rondes van thematische workshops werd het proces van leren met peers voortgezet via twee online bijeenkomsten. Hierdoor konden de deelnemers vooruitgang boeken met het kader voor de ontwikkeling van het instrument.

De benadering van leren met peers onderging een formatieve evaluatie. Daarbij werd nagegaan of de betrokkenheid van peers leeruitkomsten mogelijk maakte die landen kunnen helpen veranderingen tot stand te brengen in het proces naar de nieuwe rol van specialistische voorziening bij de ondersteuning van inclusief onderwijs. De **formatieve evaluatie** (European Agency, 2022) van de CROSP-methodologie van leren met peers is beschikbaar op de website van CROSP.

Het overkoepelende CROSP-kader

Uit de analyse van de thematische CROSP-workshops kwam een aantal **uitgangspunten**, **beleidsprioriteiten** en **-strategieën** naar voren, alsmede **belangrijke acties** ter ondersteuning van de heroriëntatie van de rol van specialistische voorziening ter ondersteuning van inclusief onderwijs. Deze bevindingen werden geordend in een breder kader dat alle essentiële elementen voor het veranderingsproces omvat.

1. Uitgangspunten

Uitgangspunten zijn overkoepelende beginselen die ten grondslag liggen aan de implementatie van beleid en strategieën en het vermogen van stakeholders om dagelijks inclusief onderwijs te implementeren.

Zij kunnen worden beschouwd als **overkoepelende thema's** die nauw verband houden met de veranderende rol van specialistische voorziening. Zij bieden stakeholders van reguliere en specialistische voorzieningen een gedeelde visie van de rol van een specialistische voorziening en ondersteunen zo de samenwerking. Zij sluiten aan bij en leveren aanvullend bewijsmateriaal voor de recente **Kernthema's** (2021) van het Agency, die de implementatie van inclusieve beleidsontwikkeling en praktijk ondersteunen.

Zes elkaar aanvullende uitgangspunten vormen het algemene CROSP-kader:

Uitgangspunt 1: Het ontwikkelen van een gezamenlijk engagement voor inclusief onderwijs

Alle stakeholders moeten gemeenschappelijke waarden en een gezamenlijk engagement om alle leerlingen kwaliteitsvolle leeransen te bieden in regulier onderwijs ontwikkelen. Specialistische voorziening voor leerlingen die ondersteuning nodig hebben, moet gebaseerd zijn op een sociaal-pedagogische benadering, niet op een medische.

Uitgangspunt 2: Het stimuleren van uitwisseling van kennis en het verwerven van inclusieve competenties door samenwerking en netwerking

Besluitvormers en onderwijsprofessionals uit zowel de reguliere als de specialistische sector moeten kennis uitwisselen via samenwerking op alle onderwijsniveaus en op lokaal/regionaal/nationaal niveau.

Uitgangspunt 3: Het aanbieden van continue professioneel leren op het gebied van inclusie

Alle personeelsleden van specialistische en reguliere voorzieningen, met inbegrip van degenen met een leidinggevende functie (d.w.z. gericht op het bijbrengen van inclusieve vaardigheden en competenties), moeten continue leeransen krijgen.

Uitgangspunt 4: Het ondersteunen van inclusief schoolleiderschap en management

Een universele ontwerpbenadering van onderwijzen en leren moet dienen als hulpmiddel en het werk ondersteunen van professionals met leidinggevende rollen in zowel de reguliere als de specialistische sector.

Uitgangspunt 5: Het aanmoedigen van een actieve betrokkenheid van stakeholders

Gezinnen, leerlingen en andere stakeholders uit de gemeenschap moeten worden gesteund om actief deel te nemen aan het leer- en onderwijsproces.

Uitgangspunt 6: Het stimuleren van voortdurende monitoring en evaluatie

Al het personeel van specialistische en reguliere voorzieningen moet werken aan een totale school benadering, die gericht is op belemmerende en bevorderende factoren bij het onderwijzen en leren.

2. Beleidsprioriteiten en -strategieën

Elk uitgangspunt is gekoppeld aan de beleidsprioriteiten en -strategieën die landen tijdens de workshops als effectieve praktijken hebben aangemerkt. Dit zijn **doelstellingen voor de lange termijn** voor het beleid met betrekking tot de veranderende rol van de specialistische voorziening.

Elk uitgangspunt omvat enkele belangrijke beleidsprioriteiten en -strategieën die de veranderende rol van specialistische voorziening ondersteunen en daarnaast elkaar aanvullen. De landen zien deze beleidsprioriteiten en -strategieën als fundamenteel voor de verwezenlijking van de in de uitgangspunten genoemde waarden.

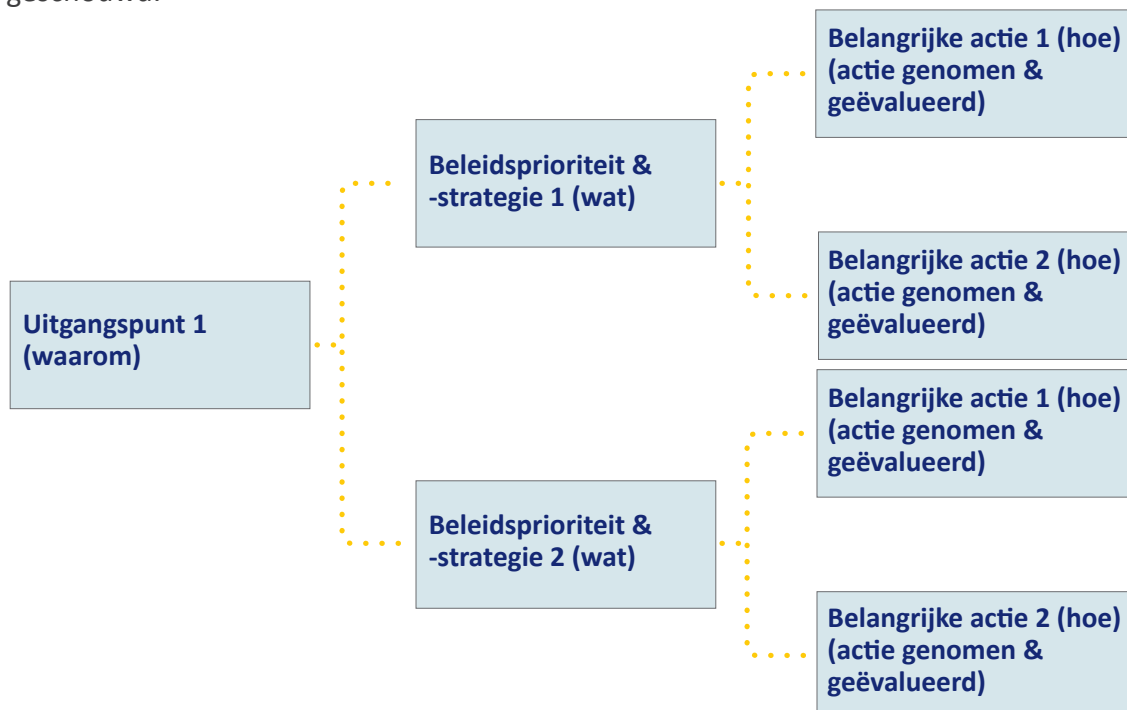
3. Belangrijke acties

Elke beleidsprioriteit en -strategie kan worden uitgesplitst in belangrijke acties, als **voorbeelden van effectieve implementatie** van de bijbehorende strategieën en beleid. Deze bestrijken vraagstukken op het gebied van **financiering, governance, capacity building** en **kwaliteitsbewaking**, die de stakeholders in staat stellen het beleid en de strategieën waarnaar zij verwijzen te implementeren.

De belangrijke acties betreffen:

- Wat moet er gebeuren
- Hoe moet het gebeuren
- Hoe de effectiviteit controleren.

Zoals Afbeelding 1 laat zien, is elk uitgangspunt gekoppeld aan diverse beleidsprioriteiten en -strategieën, alsmede aan diverse belangrijke acties, die holistisch moeten worden geschouwd.

Afbeelding 1. Verbindingen tussen uitgangspunten, beleidsprioriteiten/strategieën en belangrijke acties

Het CROSP-instrument voor zelfcontrole: een stappenplan voor het veranderen van de rol van specialistische voorziening

---

Het CROSP-kader was de basis voor het ontwikkelen van een **stappenplan voor het veranderen van de rol van specialistische voorziening**. Dit stappenplan biedt een holistisch overzicht van de beleidsprioriteiten en -strategieën en de belangrijkste stappen of mijlpalen voor een effectieve uitvoering.

Het is met name gericht op:

- het helpen van landen hun eigen situatie te beoordelen/monitoren, door na te gaan wat hun sterke en zwakke punten zijn en waar zij zich bevinden op hun weg naar het veranderen van de rol van specialistische voorziening;
- het ondersteunen van landen bij het bepalen van beleidsterreinen die verder moeten worden ontwikkeld en de volgende stappen die moeten worden genomen, alsmede de verantwoordelijkheden van alle stakeholders.

In het algemeen verbindt dit stappenplan de 6 uitgangspunten met 17 beleidsprioriteiten en -strategieën, zoals weergegeven in afbeelding 2.

Afbeelding 2. Het CROSP-stappenplan

Uitgangspunt 4

Het ondersteunen van inclusief schoolleiderschap en management

Beleidsprioriteit/-strategie 4.1:

Schoolleiders bevorderen een inclusieve visie, met inbegrip van wederzijdse waarden, een gemeenschappelijke taal en begrip, en een holistische aanpak

Beleidsprioriteit/-strategie 4.2:

Het waarborgen van capaciteiten en vertrouwen van het schoolleiderschap van zowel de reguliere als de specialistische sector om inclusief onderwijs te ondersteunen

Beleidsprioriteit/-strategie 4.3:

Schoolleiderschap en -management ondersteunen inclusief onderwijs door samenwerking

Uitgangspunt 5

Het aanmoedigen van een actieve betrokkenheid van stakeholders

Beleidsprioriteit/-strategie 5.1:

Er bestaan alomvattende nationaal strategieën en beleid, die zijn ontwikkeld na breed overleg met alle stakeholders, met een duidelijke politieke visie en wil

Beleidsprioriteit/-strategie 5.2:

Het beleid zorgt ervoor dat leerlingen en gezinnen als belangrijkste actoren in het leer- en onderwijsproces worden beschouwd

Uitgangspunt 6

Het stimuleren van voortdurende monitoring en evaluatie

Beleidsprioriteit/-strategie 6.1:

Er zijn nationale indicatoren voor de kwaliteit van inclusief onderwijs die rekening houden met lokale verschillen, de diversiteit van de behoeften van leerlingen en de rol van specialistische voorziening

Beleidsprioriteit/-strategie 6.2:

Er bestaan samenwerkingsstructuren/-processen voor monitoring en evaluatie

Beleidsprioriteit/-strategie 6.3:

Er bestaat een alomvattend systeem om te monitoren hoe specialistische voorziening de reguliere sector ondersteunt bij de implementatie van inclusief onderwijs (met inbegrip van de subsystemen van interne en externe evaluatie)

Het **CROSP-instrument voor zelfcontrole** bevat alle uitgangspunten, beleidsprioriteiten/-strategieën en indicatieve belangrijke acties in de vorm van zelfreflecterende vragen.

Dit instrument is vooral bedoeld voor besluitvormers op nationaal/regionaal/lokaal niveau, alsmede voor professionals op schoolniveau. Het kan besluitvormers en andere professionals in staat stellen te reflecteren en een continuüm van ondersteuning voor inclusief onderwijs te ontwikkelen.

Het CROSP-instrument is een **open source-document**. Landen kunnen erop voortbouwen om het te valideren en aan te passen aan hun nationale context. Het is belangrijk het instrument te behandelen als een instrument in ontwikkeling. Landen worden aangemoedigd om:

- de vraagstukken, definities en items te vertalen naar de nationale onderwijsrealiteit;
- samen te werken en in de praktijk overschrijdende netwerken op te bouwen op ministerieel, territoriaal en professioneel niveau;
- het instrument te gebruiken als middel om de betrokkenheid van de stakeholders bij de veranderende rol van specialistische voorziening te waarborgen.

Slotopmerkingen

Landen kunnen verschillende wegen bewandelen om specialistische voorziening te reorganiseren. Alle landen moeten het echter beschouwen als een gefaseerd, doorlopend proces waarbij dezelfde beginselen en hetzelfde hoofddoel, namelijk kwaliteitsvol onderwijs voor alle leerlingen, worden gevolgd.

Het CROSP-project leverde achtergrondinformatie op en stelde een overkoepelend kader voor om dit doel te bereiken. Het CROSP-instrument kan, als belangrijkste resultaat van het project, dienen als hulpmiddel voor het initiëren of voortzetten van het lopende proces ter ondersteuning van de veranderende rol van specialistische voorziening.

Het instrument maakt kennisoverdracht mogelijk tussen professionals van reguliere en specialistische voorzieningen door hen te betrekken bij collectieve reflectie en actie voor de ontwikkeling van inclusief onderwijssystemen.

De landen kunnen het instrument ook zien als een stimulans voor discussie, met als doel het gezamenlijk bepalen van gedeelde waarden, een gemeenschappelijke taal, strategieën en acties, alsmede specifieke implementatieplannen. Het maakt grensoverschrijdende samenwerking mogelijk, waarbij verschillende landen als "kritische vrienden" optreden, ervaringen uitwisselen en wederzijdse ondersteuning verlenen.

Gehoopt wordt dat dit instrument verder zal worden aangepast en gevalideerd voor gebruik in nationale contexten en landen helpt bij hun inspanningen om meer inclusieve onderwijssystemen te ontwikkelen.

Literatuur

Andrews, M. en Manning, N., 2015. *A study of peer learning in public sector reforms. Experience, experiments and ideas to guide future practice. Part Three: Annexes [Een onderzoek naar het leren met peers bij hervormingen van de publieke sector. Ervaring, experimenten en ideeën als leidraad voor de toekomstige praktijk. Deel drie: bijlagen]*. Parijs: Effective Institutions Platform

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2015. *Standpunt van het Agency over inclusieve onderwijssystemen*. Odense, Denemarken

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2019. *Changing Role of Specialist Provision in Supporting Inclusive Education: Mapping Specialist Provision Approaches in European Countries [Veranderende rol van specialistische voorziening in het ondersteunen van inclusief onderwijs: Het in kaart brengen van de benaderingen van specialistische voorziening in Europese landen]*. (S. Ebersold, M. Kyriazopoulou, A. Kefallinou en E. Rebollo Píriz, reds.). Odense, Denemarken

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2021. *Kernthema's – Het ondersteunen van de ontwikkeling en uitvoering van beleid voor inclusief onderwijs*. (V. J. Donnelly en A. Watkins, reds.). Odense, Denemarken

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. *Changing Role of Specialist Provision in Supporting Inclusive Education: Formative Evaluation of Peer Learning [Veranderende rol van specialistische voorziening in het ondersteunen van inclusief onderwijs: Formatieve evaluatie van leren met peers]*. (H. Weber, red.). Odense, Denemarken

Raad van de Europese Unie, 2018. *Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven*. (2018/C 195/01)

Verenigde Naties, 1989. *Verdrag inzake de Rechten van het Kind*. 20 November 1989

Verenigde Naties, 2006. *Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap*. 13 December 2006

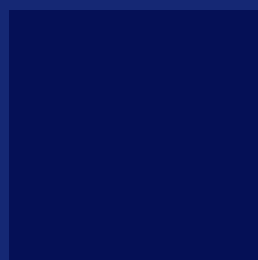

Secretariaat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denemarken
Tel.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussel
België
Tel.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org